

**O'QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR
ETUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR**

Tlyabov Shoxro'z Furqat o'g'li

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti
fizika-kimyo fakulteti, kimyo yo'nalishi talabasi*

Tashanova Farida Zoirovn

*Chirchiq davlat pedagogika unversitet
psixologiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *ushbu tezida o'quvchilarni dunyoqarashi, tafakkurini rivojlantirishda kreativlikning o'rni va uni aniqlash usullarining nazariy tahlillari haqida to'xtalib o'tilgan*

Kalit so'zlar: *tafakkur, kreativlik, faoliyat, usul, ta'lim.*

Ma'lumki jamiyat va tabiat o'rtasidagi munasabatlarning tadbiq etishga mo'ljallangan fanlardan bittasi psixologiya hisoblanadi. Psixologik bilimlarni ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida tatbiq etish ko'lami kengayib borishi uning mas'uliyati va nufuzi ortayotganligidan dalolat beradi. Huddi shu bois psixolog mutaxasislarga nisbatan ijtimoiy buyurtmaning ko'payishi ularni hozirgi zamon talabiga javob beradigan darajada tarbiyalashni taqazo etmoqda. Shaxs tarbiyasi, uning ijtimoiy-psixologik kamoloti har qanday davlatning bosh strategik masalalaridan biridir. Chunki, shaxsni ma'lum ezgu g'oyalar, ijtimoiy-psixologik va yuksak intellektual talablar asosida tarbiyalamay turib har jihatdan kamol topishga qodir jamiyatni qurib bo'lmaydi. Zero, bu jarayonda eng avvalo ta'lim-tarbiya tizimi, uning mazmun-mohiyati, ta'lim tizimini takomillashtirishga xizmat qiluvchi psixologik tamoyillar muhim ahamiyat kasb etadi . Bu jarayonning keng ko'lamda amalga oshirilishi uchun esa eng avvalo ta'lim tarbiya bilan shug'ullanuvchi barcha xodimlarga ayniqsa psixologlarga juda katta ma'suliyat yuklaydi. Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko'rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish ta'lim – sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak. Tabiiyki, eng avvalo ushbu vazifani bajarishni esa ta'lim tizimida tahsil olayotgan talabalarning bugungi zamon talablariga javob bera oluvchi ijodiy izlanuvchi – psixologik holatiga jiddiy e'tiborni qaratishdan boshlash kerak bo'ladi. Demak, ta'lim davridayoq har bir talaba shaxsida o'quv faoliyatiga bo'lgan faol-ijobiy munosabat motivlarining yetarli darajada shakllantirish bilan bog'liq ijtimoiy-psixologik omillarni tadqiq qilish masalasi bugungi ta'lim oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lmog'i kerak. Shuningdek, eng avvalo ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish bilan birga bu jarayonga nisbatan bugungi talabaning munosabatlarida turli xil ijtimoiy-psixologik omillar

ta'sirining ortib borayotganligi; ta'lim ob'ekti, sub'ekti, o'qituvchi, talaba, guruhlar o'rtasidagi munosabatlar motivatsiyasining o'quv jarayonida tez-tez o'zgarib borayotganligi ta'lim ob'ektlarida o'quv faoliyati va o'quv faolligining o'zaro mutanosibligiga jiddiy e'tibor qaratishning zarurligi, o'quv faoligi doirasidagi munosabat talabaning ijodiy bilim olishiga ta'sir etuvchi, tashqi va ichki psixologik omillarda keskin o'zgarishlarning kuzatilayotganligidir. Talaba shaxsida kechayotgan o'z-o'ziga, o'zgalarga va faoliyatga bo'lgan munosabatlar iyerarxiyasining bevosita ta'lim samaradorligiga ta'sirini hisobga olish va bu ta'sir doirasida har bir o'quvchi shaxsini o'rganishga bo'lgan ehtiyojlarning tobora ortib borayotganligi kabi holatlar bilan belgilanadi va baholanadi. Talab shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida uning aqliyintellektual, ijodiy xususiyatlari namoyon bo'ladi. Bu borada, ayniqsa, ta'lim jarayonida talabalarning ijodiy faoliyatini shakllantirish imkoniyatlari kengroqdir. Bugungi kunda mustaqillik tufayli amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari o'z ishiga ijodiy yondashuvchi, fan, texnika, san'at, ishlab chiqarishning jadal rivojlanishiga o'z hissasini qo'shadigan yuksak malakali kadrlar tayyorlashga bog'liq. Shunga ko'ra, jamiyat taraqqiyoti talablaridan kelib chiqqan holda har bir talabani ijodkorlik ruhida tarbiyalash muhim va zarurdir. Ijodkorlik faoliyatning turli holatlarida paydo bo'ladi. Qiziqish, ilhom, intilish va boshqalar ijodkorlikning inson ongida eng oliy tarzda paydo bo'lishidan tortib, to namoyon bo'lishigacha jarayonni o'z ichiga oladi. Shaxsning ijodiy faoliyat ehtiyoji uning harakatlarida yangi, ilgari maqsad qilib qo'yilmagan bunyodkorlik intilishini bildiradi. Ta'lim-tarbiya jarayonida talabalardagi yashirin iste'dodlarni yuzaga chiqarish, ulardagi ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish – kelajakda yuksak salohiyatli, ijtimoiy faol, o'tkir zehni, kashfiyotchilik qobiliyatini namoyon eta oladigan raqobatbardosh kadrlarni voyaga yetkazish garovi sanaladi. Bu davlatimizning ustuvor yo'nalishlaridan biri – har tomonlama barkamol insonni voyaga yetkazish g'oyasiga mos keladi. Shaxsda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishning muhim sharti shaxsning faoliyati hisoblanadi. Bu borada psixolog olimlarning bildirgan nazariy fikr va g'oyalarini misol qilib keltirish mumkin. Ijodkor shaxsni shakllantirishning muhim sharti maqsadli pedagogik boshqarishda qatnashuvchi shaxsni yuqori darajadagi ob'ektiv axborotlar bilan ta'minlash hisoblanadi. Ob'ektiv axborotgina maqsadga yo'naltirilgan faoliyat uchun harakatlantiruvchi vosita bo'la oladi. Demak, shaxsning imkoniyatlari qancha oshib borsa, u faoliyatni shunchalik muvaffaqiyatli darajada bajaradi. Ya'ni iqtidorli, har tomonlama shakllangan o'quvchilarimiz osonlik bilan o'z maqsadiga yetsa, iqtidori yetarli shakllanmagan o'quvchilar muvaffaqiyatsizliklarga duch keladi. Kreativ tafakkurni rivojlantirishning usullari sifatida bugungi kunda ko'pgina mualliflar taklif etayotgan uslubiy yechimlarda kognitiv yondashuv ustuvorligi seziladi. Ko'pchilik mualliflar ijodiy tafakkurni rivojlantirishning samarali usullari sifatida kreativlik asosini tashkil etuvchi bilish jarayonlari (ijodiy xayol, tanqidiy tafakkur va h.k.)ni faollashtirishga mo'ljallangan mashq va topshiriqlardan iborat metodikalarni taklif etadilar. Masalan, Ye.P. Torrens tomonidan ijodiy tafakkurni rivojlantirish bo'yicha

taklif etilgan metodikada turli buyumlarni o'zining asl vazifasidan tashqari qanday maqsadlarda ishlatilishi mumkinligi yuzasidan fikrlashga undaydigan topshiriq beriladi . Kreativlik qobiliyatini rivojlantirish vositasi sifatida qator mualliflar turli materiallar asosida ijodiy xayolni mashq qildirishga mo'ljallangan metodikalarni taklif etadilar. Jumladan, Ye.P.Rogovning amaliy qo'llanmalarida taklif etilgan, guruhiy shaklda o'tkazilishi ko'zda tutilgan mashqlarda, masalan, trening ishtirokchilaridan biri qandaydir fantastik vaziyatli savol (masalan, "Agar odamlar bir-birining fikrini o'qiy oladigan bo'lib qolganda, Yerdagi hayotda qanday o'zgarishlar ro'y berar edi?" degan savol)ni o'rtaga tashlash, guruhning qolgan a'zolariga o'zlarining imkon qadar rangbarang javoblarini shakllantirish vazifasi berilishi mumkin . Kreativlik psixologiyasi muammolarini o'rganishda o'z ilmiy maktabini yaratgan yetakchi olimlardan biri Ya.A. Ponomarev ham tafakkur kreativligini rivojlan-tirishning metodik imkoniyatlarini aniqlash yo'nalishida o'z yondashuviga ega. Xususan, olimning tadqiqotlarida to'qqiz katakli (3x3) shaxmat doskasining turli qismlarida joylashtirilgan ot bilan o'yin qoidalarini buzmaganda boshqa bir katakka qo'yilgan piyodani olishga qaratilgan harakatlarni aniqlash mashqidan ham diagnostik, ham rivojlantiruvchi maqsadda foydalanish holatlari qayd etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Каримова В.М. «Аудиторияда баҳс-мунозарали дарсларни ташкил этишининг психологик техникаси» (Услужий тавсиялар). - Т.: 2000, 16 б.
2. Каримова В.М. Логико-операциональный аспект формирования самостоятельного мышления. Таълим ва тарбия - 2000, 1-2-сон. 92 -94 б.
3. Каримова В.М. Фикр тарбияси ва мустақил фикрлаш.- «Маърифат», 1999
4. Gardner N. «Creativity lives and creative works: a synthetic scientific approach». // R. Sternberg T. Tardif (eds). The nature of creativity. Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 298-324.